

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 15 (28)

Суми – 2019

**SECTION 7
CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS;
JUDICIAL EXPERTISE; OPERATIONAL-BROADCASTING ACTIVITY**

**СЕКЦІЯ 7
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i15.p65>

ПРОКУРОР У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

*Гафич Іван Іванович,
аспірант кафедри судоустрою та прокурорської діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

У статті розглядається місце прокурора у системі суб'єктів закриття кримінального провадження. Метою статті є визначення ролі прокурора у закритті кримінальних проваджень, а також розмежування повноважень між суб'єктами прийняття цього рішення.

Досліджено систему суб'єктів прийняття рішення про закриття кримінального провадження, до якої віднесено прокурора, слідчого, суд і слідчого суддю. Аргументовано, що їх повноваження щодо прийняття відповідного рішення розмежовуються залежно від підстави закриття кримінального провадження, а також стадії (етапу) кримінального провадження, на якому приймається рішення про його закриття.

Проаналізовано компетенцію кожного із цих суб'єктів щодо закриття кримінального провадження. Встановлено, що прийняття слідчим рішень про закриття кримінального провадження допускається з обмеженого переліку підстав, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Аргументовано, що повноваження слідчого судді щодо закриття кримінального провадження має контрольний характер і застосовується у випадках, коли інші уповноважені суб'єкти (слідчий або прокурор) своєчасно не прийняли рішення про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування. Суд приймає рішення про закриття кримінального провадження на стадії судового провадження.

Зроблено висновок, що в системі суб'єктів, уповноважених на закриття кримінального провадження, прокурор володіє найбільш широкою та універсальною компетенцією, яка набуває виключного характеру як стосовно низки підстав закриття кримінального провадження, так і в частині досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Крім того, прокурор відіграє важливу роль у прийнятті судом рішення про закриття кримінального провадження з виключних підстав.

Ключові слова: прокурор, досудове розслідування, закриття кримінального провадження, слідчий, суд, слідчий суддя.

Gafich I. I. The prosecutor in the system of subjects of the termination of criminal proceedings.

In article the place of the prosecutor in the system of subjects of the termination of criminal proceedings is considered. The purpose of article is definition of a role of the prosecutor in the termination of criminal proceedings and also differentiation of powers between subjects of adoption of this decision.

The system of subjects of making decision on closing of criminal proceedings to which it is carried the prosecutor, the investigator, court and the investigative judge is researched. It is reasoned that their powers on adoption of the relevant decision are differentiated depending on the basis of the termination of criminal proceedings and also a stage of criminal proceedings at which the decision on its closing is made.

The competence of each of these subjects on the termination of criminal proceedings is analyzed. It is established that adoption by the investigator of decisions on the termination of criminal proceedings is allowed according to the limited list of the bases if in these criminal proceedings to any person it was not reported about suspicion.

It is reasoned that powers of the investigative judge on the termination of criminal proceedings have control character and are applied in cases when other authorized subjects (the investigator or the prosecutor) in due time did not make the decision on the termination of criminal proceedings in connection with the expiration of terms of pre-judicial investigation. The court makes the decision on the termination of criminal proceedings at a stage of judicial proceedings.

The conclusion is drawn that in the system of the subjects authorized for the termination of criminal proceedings, the prosecutor has the broadest and universal competence which gains exclusive character as concerning a number of the bases of the termination of criminal proceedings, and at a stage of pre-judicial investigation after the message to the person about suspicion. Besides, the prosecutor plays an important role in adoption by court of the decision on the termination of criminal proceedings on the exclusive bases.

Key words: prosecutor, pre-judicial investigation, termination of criminal proceedings, investigator, court, investigative judge.

Постановка проблеми. Щороку в Україні закривається кількасот тисяч кримінальних проваджень. Зокрема, у 2016 р. їх кількість склала 535 170, у 2017 р. – 528 704, у 2018 р. – 429 626 [1-3]. Така значна кількість закритих кримінальних проваджень потребує створення належної системи прийняття відповідних рішень, а також контролю за їх законністю й обґрунтованістю. У зв'язку із цим стають актуальними питання визначення ролі прокурора в системі суб'єктів закриття кримінальних проваджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання участі прокурора у закритті кримінальних проваджень досліджувалися такими ученими, як Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, П. М. Каркач, А. В. Лапкін, А. М. Миронов, О. О. Торбас та ін. Разом із тим у працях цих та інших дослідників не було приділено належної уваги проблемам взаємодії суб'єктів закриття кримінальних проваджень та місця прокурора у їх системі.

Метою цієї наукової статті є визначення ролі прокурора у системі суб'єктів закриття кримінальних проваджень, а також розмежування повноважень між цими суб'єктами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Присвячена закриттю кримінального провадження ст. 284 КПК України визначає повноваження щодо закриття кримінального провадження таких учасників кримінального провадження, як слідчий, прокурор та суд. Так, згідно із ч. 4 ст. 284 КПК України, слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9, 9-1 ч. 1 цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених ч. 1 цієї статті. Поряд з цим, ч. 2 ст. 284 КПК України передбачає підстави, з яких кримінальне провадження закривається судом. Крім того, згідно із Законом № 2548-VIII від 18.09.2018 ст. 284 КПК України було доповнено ч. 9, згідно із якою, якщо закінчилися строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру, слідчий суддя може винести ухвалу про закриття кримінального провадження за клопотанням іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються

під час досудового розслідування, або її представника.

Виходячи із цих норм, можна дійти висновку, що суб'єктами закриття кримінального провадження є слідчий, прокурор, суд або слідчий суддя. Їх повноваження щодо прийняття відповідного рішення розмежовуються залежно від підстави закриття кримінального провадження, а також стадії (етапу) кримінального провадження, на якому приймається рішення про його закриття.

Так, слідчий приймає рішення про закриття кримінального провадження з наступних підстав: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України); 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України); 3) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України); 4) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України; 5) існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з вищевказаних підстав (передбачених п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України), у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності. Прийняття слідчим рішень про закриття кримінального провадження з вищевказаних підстав допускається, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру, тобто на етапі, що передує повідомленню особі про підозру, який у науковій юридичній літературі вважається початковим етапом досудового розслідування [2, с. 25]. Отже, компетенція слідчого щодо закриття кримінального провадження має чітко визначені межі, хоча на практиці саме слідчими закривається переважна більшість кримінальних проваджень.

Слідчий суддя має повноваження закривати кримінальне провадження на стадії досудового розслідування лише з однієї підстави – якщо закінчилися строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру, встановлені ч. 1 ст. 219 КПК України. Для прийняття ним відповідного рішення передбачено спеціальний привід – «клопотання іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника». Отже, це повноваження слідчого судді має контрольний характер і застосовується у випадках, коли інші уповноважені суб'єкти (слідчий або прокурор) своєчасно не

прийняли рішення про закриття кримінального провадження на цій підставі.

Суд передбачений в якості суб'єкта закриття кримінального провадження на стадії судового провадження за наявності однієї із таких підстав: 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України; 3) досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (ч. 2 ст. 284 КПК України). Крім того, ч. 7 ст. 284 КПК України передбачає закриття кримінального провадження судом, якщо обставини, передбачені пунктами 5, 6, 7, 8, 9, 9-1 ч. 1 цієї статті, виявляються під час судового провадження. Той факт, що законодавець розмежує ці групи підстав, вказує на відмінності між ними, які, на наш погляд, полягають у тому, що перші з них (передбачені ч. 2 ст. 284 КПК України), мають виключний характер, тобто застосовуються лише судом у судовому провадженні, тоді як суб'єкт застосування підстав другої групи (передбачених п. 7 ст. 284 КПК України) залежить від стадії кримінального провадження, на якому вони виявилися, тобто встановлення їх у судовому провадженні зумовлює необхідність прийняття рішення про закриття кримінального провадження саме судом. Разом з тим, таке розмежування не є досить чітким з огляду на закріплення у ч. 2 ст. 284 КПК України в якості підстави закриття кримінального провадження податкового компромісу. Ця підстава закриття кримінального провадження застосовується як на стадії досудового розслідування, так і у судовому кримінальному провадженні, тому не має виключного характеру, оскільки у першому випадку суб'єктом її застосування є слідчий, прокурор, тоді як у другому – суд. Оскільки ця підстава передбачена також у п. 7 ст. 284 КПК України, вважаємо за доцільне виключити її з ч. 2 ст. 284 КПК України.

Важливо також відмітити, що виключні підстави закриття судом кримінального провадження передбачають визначальну роль прокурора у їх застосуванні судом. Так, хоча закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності здійснюється судом, проте досудове розслідування у зв'язку із цією підставою закінчується прокурором, який направляє до суду відповідне клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Також відповідне рішення прокурора обумовлює можливість закриття кримінального провадження у зв'язку із

відмовою прокурора від підтримання публічного обвинувачення в порядку, передбаченому ст. 340 КПК України.

Право прокурора приймати рішення про закриття кримінального провадження визначене у п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України. Вказівка ч. 4 ст. 284 КПК України на те, що прокурор приймає таке рішення «щодо підозрюваного», передбачає необхідність повідомлення певній особі про підозру у даному кримінальному провадженні. Таке обмеження ставить питання про можливість прокурора закрити кримінальне провадження в інших випадках, коли у даному кримінальному провадженні жодній особі про підозру не повідомлялося. На думку окремих дослідників, буквально тлумачення положень закону не допускає такої можливості. Так, розглядаючи закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, М. В. Дьомін звертає увагу на те, що на практиці є непоодинокі випадки, коли потерпілий відмовляється від обвинувачення у кримінальному провадженні, в якому жодній особі не повідомлено про підозру. На його думку, прокурор же в такій ситуації може прийняти рішення про закриття кримінального провадження лише щодо підозрюваного, який ще процесуально «не з'явився» у даному кримінальному провадженні [3, с. 44].

На думку інших дослідників, загальна роль прокурора у кримінальному провадженні як процесуального керівника досудового розслідування дозволяє стверджувати про необхідність наділення прокурора повноваженням закривати кримінальне провадження з будь-якої підстави для цього, визначеної законом, крім тих випадків, коли це є виключною компетенцією суду [4, с. 162]. П. Андрушко зауважує, що прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження з усіх підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України [5, с. 75]. О. Капліна стверджує, що у випадках, коли жодній особі не повідомлено про підозру, закрити кримінальне провадження вправі як слідчий, так і прокурор-процесуальний керівник. Якщо ж у кримінальному провадженні особі повідомлено про підозру, то закрити щодо неї провадження має право винятково прокурор [6, с. 44]. На думку А. Лапкіна, у використанні наданого їм повноваження закривати кримінальне

провадження слідчі жодним чином не конкурують із прокурором, який наділений як універсальним повноваженням закривати кримінальне провадження з будь-якої підстави незалежно від наявності у ньому підозрюваного, так і виключним повноваженням закривати кримінальне провадження щодо підозрюваного [7, с. 93].

Остання точка зору видається найбільш переконливою. Тож варто вважати, що відносно слідчого прокурор володіє більш широкою компетенцією із вирішення питання про закриття кримінального провадження, яку можна сформулювати таким чином: 1) прокурор має право закрити кримінальне провадження з усіх підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України; 2) виключно він може закривати кримінальне провадження в усіх випадках, коли особі повідомлялося про підозру; 3) тільки прокурор закриває кримінальне провадження на підставах, передбачених пунктами 3, 5-8 ч. 1 ст. 284 КПК України, незалежно від наявності у кримінальному провадженні підозрюваного (хоча його наявність в усіх цих випадках, крім п. 7, презюмується). У зв'язку із необхідністю усунення законодавчої невизначеності у цьому питанні вважаємо за необхідне положення абз. 3 ч. 4 ст. 284 КПК України викласти у такій редакції: «Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених частиною першою цієї статті. Виключно прокурор може закрити кримінальне провадження щодо підозрюваного».

Висновки. Таким чином, в системі суб'єктів, уповноважених на закриття кримінального провадження, прокурор володіє найбільш широкою та універсальною компетенцією, яка набуває виключного характеру як стосовно низки підстав закриття кримінального провадження, так і в частині досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Хоча ця компетенція обмежується стадією досудового розслідування та виключною компетенцією суду на закриття кримінального провадження з підстав, передбачених ч. 2 ст. 284 КПК України, в останніх випадках прокурор відіграє важливу роль у прийнятті судом рішень про закриття кримінального провадження.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 01.03.2019).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 01.03.2019).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 р. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 01.03.2019).
4. Цимбалістенко О. О. Організаційно-правові основи прокурорського нагляду за додержанням законів на початковому етапі досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2017. 250 с.
5. Дьомін М. В. Теоретичні та практичні аспекти закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої ст. 284 ч. 1 п. 7 Кримінального процесуального кодексу України. Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали II Всеукр. наук. конф. (15 верес. 2013 р.-15 жовт. 2013 р.). Харків: Точка, 2013. С. 42-44.
6. Миронов А. М. Прокурорський нагляд за законністю закриття кримінального провадження. Право і суспільство. 2016. № 1. С. 159-164.
7. Андрушко П. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження (Окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти застосування): частина II. Вісник прокуратури. 2014. № 8. С. 66-80.
8. Капліна О. В. Актуальні проблеми тлумачення окремих підстав для закриття кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 38-45.
9. Лапкін А.В. Диференціація форм закінчення досудового розслідування і роль прокурора в їх застосуванні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. Вип. 3. С. 87-97.